

Recenzije.

Bessmer Julius S. I.: *Das menschliche Wollen.* U 8° str. VIII. + 276. Freiburg i Wien 1915. Naklada Herderova.

Pisac ovoga djela je potpun strukovnjak u ovom svojem predmetu o volji. Ne samo da je on savršeno proučio ovaj dio psihologije, nego je i napisao već više rasprava o tom istom predmetu. Njegovo je polje u časopisu „*Stimmen der Zeit*“ (prije „*Stimmen aus Maria Laach*“). Za to već unaprijed upozorujem, da je ovo djelo napisano majstorski i da će svatko, tko bude ovu knjigu čitao i u nju se zadubio, mnogo naučiti. Ovakove su knjige i danas veoma rijetke, jer je baš volja onaj predmet, koji su učenjaci slabo proučavali i maćuhinski obradili. Djelo Besmerovo imade pet odsjeka. Prva tri odsjeka jesu strogo filozofska. Tu se ponajprije (u I. odsjeku) istražuje činjenica, da li postoji volja u čovjeka. Pisac s pravom ističe, da skolastici nisu to pitanje ni raspravljali, jer je jasno, da volja postoji. Ali, otkako se pojavio sensualizam, pa panteizam i racionalizam, počelo se volju držati sad za osjetnu moć, sad za razum ili za funkciju razuma, sad opet za čuvstvo ili afekat. Oborivši u kratko ova kriva mišljenja nekih filozofa udara pisac pozitivnim putem dokazujući, što je po nauci skolastiká bit ljudske volje, što je predmet volje i da je volja moć duše neovisna od materije, od sjetila. Pošto je tako auktor postavio čvrst temelj svojemu djelu, prelazi u drugom odsjeku na analizu djelovanja ljudske volje. Tude spominje on ponajprije prolazna čuvstva i trajna ter afekte duše i zove ih pionirima ljudske volje, govori o moralnim i religioznim čuvstvima, o potrebi i koristi viših čustava, o sklonostima i nagonima duše. A onda pokazuje, da ima razlika između čina volje i čuvstva, afekta i nagona duše; zatim pokazuje, u čem je bitnost i koji su uvjeti nužni, da nastane čin volje; koji su preduvjeti, da nastane čin volje slobodan, i napokon kolikovrsni su čini volje. Jedni su, koji

teže za svrhom (volja i nakana — voluntas et intentio), drugi su, kojima su predmet sredstva za svrhu (razmišljanja, privola, izbor — consilium, consensus, electio), treći su zabavljeni eksekutivom i porabom sredstava (zapovijed i poraba — imperium et usus), napokon, kad je svrha postignuta, dolazi užitak — fruitio. Treći je grandiozni odsjek, koji govori o carstvu volje u ljudskoj duši. Auktor polazi u raspravu na temelju činjenicá, koje su općenito svakomu misaonomu čovjeku poznate iz vlastitog iskustva, samo upozoruje na kriva i samovoljna tumačenja nekih filozofa, voluntarističkih psihologá, kako ih auktor naziva, označuje točno, dokle se proteže carstvo volje i koje su mu granice u opće. Napose pak govori o uplivu volje na sjetilno opažanje, na pamćenje, na maštu i na razumno spoznanje, ter zaključuje na razliku između svojevoljne pažnje, kojoj je uzrok volja, i spontane pažnje, kojoj je uzrok predmet, koje nas izvana podražuje. Osobito je važan upliv volje na sjetilno htijenje i na moć gibanja. A kruna tom mnogostrukom uplivu volje na sve moći duše je primat njezin, prvenstvo i vlada nad svim ostalim moćima duše ljudske.

Iza ovoga pozitivnoga i rekli bismo idealnoga dijela rasprave o volji ljudskoj, kakova bi imala biti prema zadaći, koju je volji namijenio Stvoritelj, prelazi auktor u četvrtom odsjeku na bolesne pojave u životu volje ljudske. Ovaj odsjek govori o patološkim pojavama, a to je polje još prilično neobrađeno, zamršeno i teško, pa upravo poradi toga i protivnici slobodne volje, t. z. deterministi, ponajviše s ovoga gledišta prigovaraju nauci Crkve katoličke o slobodi volje ljudske. Auktor u svojoj čednosti izriče nadu, da je u ovom odsjeku i on doprinio kamećak za rješenje teških problema o slobodi volje ljudske. Auktor govori ponajprije o poremećenju viših sustava i nagona u opće, i na temelju činjenica, što su zajamčene u djelima psihiatrá, razlikuje padanje (na pr. melankolija), dizanje (n. pr. raz-

dražljivost) i perverziju čuvstava. U ovoj stvari od velike je važnosti, dobro opaža auktor, da se najprije konstatira, da li je bolest u višem ili u nižem dijelu čovjeka, u duševnom ili u sjetilnom čuvstvu; i prema tomu ovisi držanje volje u padanju, dizanju i perverziji čuvstava. Napose govori auktor o poremećenju religioznih čustava, napose o moralnoj hladnoći i slabosti čustava, napose o slabosti volje, njezinim vrstama i stupnjevima, o slabosti volje kod slaboumnika, o abuliji bez slaboumnosti i o psychoneurosi i hysteriji.

U petom odsjeku govori auktor o uzgoju volje. To je poglavlje skroz pedagoško i veoma važno, da čovjek bude potpun i savršen. U tom pogledu ovo djelo Bessmerovo od trajne je vrijednosti. Pošto je razložio pojam i mogućnost odgoja volje, prelazi na stupnjeve tog odgoja. Odgoj se počinje poukom. Gojencu valja predočiti svrhu moralnoga života, a to je Bog i duša, zatim temeljna načela moralnosti, motive dobrog djelovanja; valja ga naučiti, da zavoli raditi i da se priuči radu kod posla. Odgojitelj mora gojenca za sebe predobit, vanjštinom svojom, muževnim držanjem, dobrim primjerom i osobitom dobrotom srca. Kod odgoja igra važnu ulogu nagrada i kazan, pohvala i ukor, opomena i pozor. To ne djeluje na volju djeteta. Odgojitelj mora znati i poteškoće odstraniti, koje priječe carstvu volje. Mora znati otresti časovite utiske i maštu, da ne zagospoduju voljom gojenca; mora znati pravu mjeru kod sjetilnog htijenja, da ne prevagne na užrb volje; mora znati osloboditi volju od vanjskih nametnika i tako pripraviti gojenca, da bude samostalan, da postane značajan muž.

Ali ako odgojitelj ima posla sa gojencem duševno bolesnim, onda je posao mnogo teži. Pošto je auktor razložio uzroke, od kojih potječu ove bolesti duše, ili kako se to znanstvenim terminom veli, psihopatsko raspoloženje, prelazi na upute, kako da se liječi volja, kad je dijete neuraštenično, a kako kad je hysterično, kako kad je slaboumno, kako kad je u čustvima nesredenost, a kako kad su po srijedi i druge bolesti i druge neprilike. Na koncu navodi

auktor više primjera, kad je odgoj imao uspjeha kod abnormalne djece.

Na koncu raspravlja auktor o kršćanstvu i njegovu uplivu na odgoj volje, od kolike je snage na odgoj nada u vječni život, od kolike je moći katolička vjera na odluke naše u stvarima čudoređa, kakovu snagu imade volja vjerom prosvijetljena kod rada, samozataje i križeva u životu.

Doista ovo je posljednje poglavlje dostojan završetak ovoga nada sve solidnog i učenog djela. Preporučujemo ovo djelo svakom naobraženom katoliku, napose onima, koji se bave odgojem, a to su svećenici i učitelji. Ovi posljednji slobodno neka počnu čitati u ovom djelu odmah odsjek peti, koji izravno govori o odgoju. A kada to pročitaju, mogu se vratiti na ostale odsjeke. Prva tri su strogo filozofska i teže razumljiva za one, koji nisu upućeni u filozofiju. Ali, jer auktor imade tako lagan stil, jasno tumačenje, koje se popularnom približava, razumjet će donekle i ova tri i crpsti iz njih koristi u obilju.

Dr. Pazman.

Lehmkuhl Augustinus S. I.:
Theologia moralis Vol. I. et II. Editio duodecima denu recognita et correcta. Friburgi Brisgoviae apud. B. Herder. 1914. In 8° XXVIII. + 900 (Vol. I.) XVI. + 936. (Vol. II.).

Poznato je ovo solidno djelo P. Lehmkuhla. God. 1883. izdao je pisac prviput svoju moraliku, a eto sada izdaje po dvanaesti put. Moralika Lehmkuhlova ima dvije omašne sveske, od kojih se u prvoj nalazi *Theol. mor. generalis* i od *Theol. mor. specialis* prvi dio de *Virtutibus et officiis vitae christianae eorumque laesione*, dok se u drugoj svesci nalazi drugi dio specijalke de *subsidiis vitae christianae agendaae*. Općeniti je dio razdijeljen, kako to većina moralista čini, u traktatu de *actibus humanis*, de *conscientia*, de *legibus* i de *peccato*. Prvi dio specijalke raspravlja, in lib. I. de *virtutibus et officiis circa deum divinaeque bona*, a in lib. II. de *virtutibus et officiis circa homines humanaeque bona*. Prema tomu dijeli se lib. I. u